

Įsidėmėkime: nūdienos sutelktas dėmesys piliakalniams – tai subordinuoto trijų jėgų veiksmo rezultatas. Mokslinės minties, visuomeninio judėjimo ir valstybės institucijų bendro veikimo produktas. Deja, dera pripažinti: toks atvejis mūsų valstybėje išimtis. Nors turėtų būti norma, konstanta.

Tai, kad 2017-ji metai Seimo nutarimu paskelbti piliakalnių atminties metais, laikome savosios tapatybės (savasties) įteisinimo laimėjimu (tiesa, palyginus kukliu). Tačiau mąstant kritiškiau ir plačiau, įsiūlytas jiems dėmesys, ko gero, yra nepakankamas ta prasme, kad jis daugiau susijęs su lietuvių senosios kultūros forma, o ne su turiniu. Turinys dar likęs lyg ir už borto. Lyg ir liko tebegaliojanti vadinamosios „pagonybės“ amžių niekinimo nuostata, kuri laisvai tebesklando mūsų istorikų gretose. Tačiau jeigu mąstome ir kalbame apie piliakalnius kaip apie šventyklas – kaip apie senųjų lietuvių dvasinio gyvenimo ir bendruomeninio sutarimo gravitacinius traukos centrus (o

absoliuti piliakalnių dauguma tokiais ir buvo!), dera mąstyti ir apie tuometinę, aplink piliakalnį susibūrusios bendruomenės socialinę organizaciją. Apie jos struktūras, ypač apie tas, kurios puoselėjo žmonių dvasinę kultūrą.

Tiesa, mes šiandien negalime pasakyti, kas pagimdė vadinamąją piliakalnių kultūrą. Pats piliakalnio supylimas ir tolesnė su juo susijusi bendruomenės gyvensena ar atvirksčiai. Tai būtų panašu į klasikinę dilemą: kam suteikti pirmumo teisę – kiaušiniui ar vištai. Tačiau nedvejodami galime tvirtinti: su piliakalnių-šventyklų užmarštimi, su jų piktybiška atskirtimi („dėka“ christianizacijos ir polonizacijos) ne tik nuo kaimo teritorinės bendruomenės, bet ir nuo prigimtinės lietuvių kultūros labai ženkliai kito ir mūsų protėvių socialinių ir ypač dvasinių santykių tinklainės.

Ir vis dėlto, pabandykime rekonstruoti, nors atskirais kontūrais įsivaizduoti anų laikų gyvenseną. Kokia ji buvo ar galėjo būti? Tokiam žingsniui žengti esama pakankamo pagrindo. Žingsniuotę pradėkime kad ir nuo „ciklinio laiko“...

Senieji lietuviai, skirtingai nuo tuometinio urbanizuoto ir urbanizuojamo pasaulio, gyveno būtent pagal ciklinį laiką. Po pavasario ėjo vasara, po jos ruduo, žiema ir vėl pavasaris... Kiekvienas iš šių visuotinai žinomų metų sekos tarpsnių mūsų protėvių gyvenime, pagal nuo seniausių laikų pavekdėtą etnokultūrinės elgsenos tradiciją buvo skaidomi dar į kelias Laiko ir Gamtos alsavimo atkarpas. Jų čia neminėsime. O kas tais dalykais domisi atsakymą gali surasti lietuvių prigimtinės kultūros tyrinėtojų Albino Kurtinaičio, Jono Trinkūno, Liberto Klimkos ir kitų etnologų darbuose. Gyvenimas pagal ciklinį laiką mus turi dominti ne vien piliakalnių laikais praktikuotos gyvensenos ar kultūros požūriu. Vardan gilesnio savo praeities ir prigimties (tautos matricos) suvokimo ši kultūra turėtų mus dominti būtent savo prasme. Ciklinis laikas siūlė mūsų protėviams džiaugtis Gamta, jos kaita ir kartote. Kiekvienas sužaliavęs pavasaris tapdavo Amžinuoju Pavasariu, o rudens branda ir krintančių lapų šnarėjimas – Amžinuoju rudeniu.

Prisimenu savo vaikystę, paauglystę... Kokį džiaugsmą išgyvendavome išvydę parskridusį gandra, sučiulbusius varnėnus! Buvo labai džiugu basomis atsistoti pašlaitėje ant ką tik nuo sniego išsivadavusios žemės lopinėlio, pajaušti jos spinduliuotę... Pirmos klasės vaikeliai lenktyniaudavome kuris iš už švarkelio atlapo pirmas parodys sužaliavusį lauko žolės lapelį! Džiaugsmui, dienos pilnatvei užtekdavo mažmožio. Nors gyvenome pusalkani ir skurdžiai apsirengę...

Mūsų protėviai priklausė civilizacijai, kuriai buvo būdingas Būties, o teisingiau išsireiškus – Rėdos Rato suvokimas. Rėdos sąvoka nusako egzistuojančią Visuotinę, Kosminę tvarką (Darną, Derbę) ir jos laikymąsi, jos siekį. Rato sąvoka nusako amžiną atsikartojimą. Na, taip kaip dieną keičia naktis, o mėnulis sukasi apie žemę... Rėdos Ratas lieti kiekvieną žmogų ir reikalavdavo iš jo laikytis amžinųjų Kosminės, o taip pat ir žemiškojo gyvenimo tvarkos dėsnių: jų paisymo kiekvienos dienos darbuose.

Žmonių gyvenimą (ir jo prasmingumą) pagal ciklinį laiką geriau suvoksime, jeigu jį palyginsime su gyvenimu, kurį diktuoja linijinis laikas. Gal „jisai“ kaltas dėl pasaulį apnikusių prieštaravimų, vartotojiškos (profaniškos) orientacijos ir neįtikėtinos skubos? Kur? Ir – vardan kokių tikslų vyksta toji skuba ir jos sukeliama nuolatinė peštynė?.. Gal iš tiesų nemažai teisybės esama arabų pasakoje apie iš butelio išsprūdusį Džiną? Arba krikščionybės mitą apie nuo Pažinimo medžio nuskintą, suvalgytą obuolį ir kaip bausmė už tai – pirmųjų žmonių išvaymą iš Rojaus...

Teisę mąstyti „paradoksais“ turime.

Galima teigti, kad mūsų protėvių priešinimasis krikščionybei buvo prigimtinė, o pagal kovų pobūdį ir aplinkybes – konvulsiška pastanga išlikti savame pasaulyje, kuriame nėra to „siūlomo“ Monstro, kuris prikištinais įsakinėtų žmogui kaip dera elgtis. Kuris nustatintų tiesiogiai santykį su Juo, Monstru, ir per tai Jam būtų leista laisvai formuoti „kitokią“, t. y. Antgamtišką kultūrą ir istoriją.

Mąstant apie „piliakalnių kultūros“ rekonstrukciją, pirmiausia tenka susimąstyti apie tai, ar aplanai

įmanu, tegu ir grubokais potėpiais, nutapyti tą socialinės organizacijos konstrukciją, kuri storai užslėgta ne tik laiko dulkėmis, bet ir piktybiškai orientuotais veiksmais bei procesais. Vis dėlto tikėkim, kad įmanu...

Kaip nekeista, tokiam žingsniui papildomą impulsą duoda pats kryžiuočių kronikininkas Petras Dusburgietis. Pasilikdamas užkietėjusio „kryžininko“ pozicijose, jis vis dėlto nepagalėjo gražių žodžių vertindamas prūsų ir atskirai minimų sūduvių – t. y. lietuviškajai prigimčiai artimų genčių dvasinę kultūrą. Antai, kronikininkas rašo, jog kiekvienas prūsų kaimas turėjęs ne mažiau kaip dvidešimt asmenų, kurių uždavinys buvo sergėti ir tęsti tos ar kitos etnoelgsenos tradiciją. Anot jo, net du asmenys specializavęsi velionio šarvojimo ir laidojimo apeigose. Jisai yra pateikęs net tokių asmenų įvardžius (prūsų kalba): tulisonis, lygasonis...* Iš šio kronikininko pastebėjimų galima formuluoti išvadą, jog prūsai turėjo išsiaudę itin plačią ir tvirtą dvasinės kultūros puoselėjimo, jos tęstinumo tinklainę. Ko gero, gal panašią į tą, kurią pas senuosius keltus (prūsų kaimynus) audė ir palaikė gana skaitlingas dvasinis druidų luomas.

Žvilgsnį permeskime į savo Tėvynę.

Dar mūsų laikus pasiekė vadinamosios raganos, burtininkai-kerėtojai ir užkalbėtojai (anais laikais turėję teigiamą konotaciją), vaistažolininkės ir „pribuvėjos“ (moterys, kurios atskubėdavo pagelbėti gimdyvei ir priimti kūdikį). Mano poilsinės sodybos (esančios Trakų r. Panošiškių kaime) kaimynas Andrius Matusevičius, vietinių vadintas „šeptūnu“ (užkalbėtoju), iki pat gilios senatvės buvo atakuojamas lankytojų net iš Vilniaus. Kitas kaimynas (ano bendraamžis) man tvirtino, kad tokių „šeptūnų“ turėjo vos ne kiekvienas jam žinomas Dzūkijos kaimas. Ir kad būtent tokia „šeptūnuotojų“ tradicija ėjusi „iš šeimos“. Net sovietiniais metais tie asmenys naudojami pusiau legalizuota „paklausa“, nes jų klientai pastebėdavę neabejotinos teigiamos įtakos. Jeigu ji buvo – toji įtaka, ją nesunkiai galima paaiškinti na, kad ir kaip psichologinės, tame tarpe ir charizmatinės terapijos efekta.

Taigi žvelgdami į piliakalnius-šventyklas supylusių ir supusių teritorinių bendruomenių socialinę organizaciją aptinkame vertikaliomis ir horizontaliomis linijomis suręstą stiprią konstrukciją. Savyje koncentruotą ir integruotą centrą. Vertikalios linijos ar atraminiai stulpai tai tie minimi asmenys, prisidėję prigimtinės kultūros tęstinumo misijai. Tai ne vien P. Dusburgiečio suminėti „tulisonis“ ir „lygasonis“. Tai – ne tik vadinamosios raganos, raganiai, vaistažolininkai ir „šeptūnai“. Tai ir tie, kurie specializavosi organizuojant vestuves ir krikštynas (vardo parinkimą gimusiam kūdikiui ir jo suteikimo ceremoniją). Tai ir kanklininkai, kurie „išdainuodavo“, o žyniai tausodavo ir perduodavo kitiems istorinę atmintį. Tai ir tie, kurių ypatinga priedermė buvo stebėti bėgantį laiką ir burti bendruomenę atžymėti, švęsti gamtos virsmus (sekti Rėdos Rata) ir kurie, ko gero, mums žinomi kaip vaidilos. Neabejotinai buvo ir sveikatintojai, dabarties kalba kalbant – liaudies medikai. Buvo ir kiti...

Tikėtina, kad ši visa įvardinta (ir neįvardinta) tradicinės kultūros specializacija daugelyje atvejų buvo iš senelių ir tėvų perduodama vaikams ir anūkamams.

Na, o teritorinės kaimo bendruomenės organizavimosi horizontalusis lygmuo? Jis lengvai suprantamas jau suminėjus „specializacijas“. Jau visų tų asmenų – tradicijos tęsėjų veiksmai ir jų tarpusavio darnai sudarę stiprią negandą, audras atlaikančią tinklainę. Bet čia atskirai norėtūsi pabrėžti, mano manymu, ypatingai svarbų jau suminėta dalyką – Gamtos virsmų šventimą. O tai buvo gana dažnos šventės, ne viena iš kurių buvo švenčiama susirinkus visai bendruomenei ant piliakalnio ir šalia jo. Manytina, kad piliakalnio viršūnė (ypač tų – nedidukų) buvo ne visiems pasiekiamą (ir leistina). Ant piliakalnio galėjo rusenti ne tik šventinis laužas – šventoji ugnis, ne tik aukojamos simbolinės aukos Gamtą išreiškiančioms stichijoms – dievams. Ten galėjo būti sudainuojamos ir sušokamos sutartinės – mūsų laikus pasiekusi brangiausia relikvija. Buvo rengiamos ir bendros vaisės.

Kiekviena teritorinė bendruomenė, su savo sakraliniu centru – piliakalniu, buvo panaši į moraline ir politine prasme neįveikiamą bastioną. Ko gero, tokių bastionų gausus tinklas ženkliai prisidėjo formuojantis anų laikų galingai lietuvių valstybei, kuri peraugo save ir tapo didžiule imperija. Tačiau politinė valia joje vis dėlto priklausė lietuviams.

Atskirai norėtūsi pabrėžti, kad piliakalnių vieta senųjų lietuvių gyvenimoje gali būti gretintina su mūsų gimtąja kalba – tuo amžinuoju mūsų tapatybę (esybę) ir mūsų dvasią maitinančiu šaltiniu. Kol tautos gyvastį gaivinantis šaltiniai neišsenka, tol ir pati tauta lieka gyva... Mąstykite ir apie tai, kaip ir kuo, prisimindami piliakalnius, galėtume sustiprinti besiblaškančios jaunosios kartos sąsajas su sava Tėviške, su Tėvynę...

Šiandien ypač plačiai ir garsiai kalbama apie tautos ir valstybės savignyją akcentuojant karinį veiksnį. Tačiau kiek ta kryptimi beinvestuotume, kažin ar įmanu eliminuoti agresoriaus plėtojama tautos ardymą iš vidaus. Na, kad ir palaikant kapitalo (verslo), o taip pat ir valstybės atskirtį nuo tautos (lietuvių politinės nacijos); savais kanalais iškreipiant jaunosios kartos ugdymą ir tuo pačiu skatinant jos emigravimą... Dera taip pat pabrėžti: pagrindiniu tautos savignynos, savisaugos veiksmu visada buvo ir išliks jos dvasia. Kaip ir kokiais keliais einant įmanu ją gaivinti ir stiprinti? – kiekvieno iš mūsų („tradicionalistų“) prigimtinė pareiga mąstyti ir veikti...

Norisi tikėti: gal visų mūsų pastangomis gaivinama piliakalnių atmintis ir anų laikų iškilios socialinės, ypač dvasinės kultūros rekonstrukcija prisidės suartinant nuolat ir nuolat susipriešinančias lietuvių politines jėgas? Gal jos (o ir ženkli dalis žiniasklaidos) rimčiau susimąstys apie toliau plintantį r, ko gero, nuosekliai platinamą tautinės ir nacionalinės savinaikos virusą?...

2017-01-25

* Dusburgietis, P. Prūsijos žemės kronikos. – Vilnius, Versus Aureus, 2005.

